

Učiteljski TOVARIŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. vsakega meseca na celi pol. Cena mu je za celo leto 3 gold., za pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise prejema vredništvo; naročnino in oznanila pa prejema in razpošiljanje oskerbuje založništvo.

List 19.

V Ljubljani, 1. oktobra 1878.

Tečaj XVIII.

B.

Matija Vertovec.

Kar šole v men' so zamudile,
Ste vé, Novice! domestile.

Domanjko.

Med možmi, kateri so našemu narodu slovenskemu posebni dobrotniki, slovi Matija Vertovec. Rodil se je Vertovec (Vertouc, Vertove) Matija 28. januarja 1784 v Šmarijah (Samariensis), v sedanji dekaniji Komenski nadškofije Goriške. Po marljivem duhovniku v prvih potrebnih naukih podučevan, pride deček bistre glavice v Gorico in doverši tu gimnazijo ali tedanje latinske šole, licejo v Gradcu, bogoslovje 1. leta v Ljubljani, 2. 3. in 4. tečaj pa v Gorici, kjer je bil 8. novembra 1807 posvečen za mašnika. Služil je potem za duhovnega pomočnika v Vipavi najprej v tergu, potlej od l. 1809 na Planini, l. 1813 postane kaplan in slednjič vikarij ali farni namestnik v Šent-Vidu (Šembidu) pri Vipavi, kjer je umerl v pokoju 2. septembra l. 1851.

Bil je ranjki Vertovec svojim faranom pravi oče, in to v duhovnem, pa tudi v telesnem ali posvetnem oziru. Da bi svoje dobro znal učiti, učil se je najpoprej sam, vadil in poskušal vsestransko. Znal je razun gerščine in latinščine dobro nemščino, italijanščino in francoščino, slovenščino in nekoliko hrovaščino. Baval se je posebno rad z vinorejo, in največ zarad nje potoval po domačih krajih slovenskih, po Istranskem in Primorskem, po gornji in srednji Italiji, po Dalmaciji, po Avstriji in Nemčiji, prišel v Draždane, Berlin, Monakovo i. t. d. Znamenito je, da je Vertovec najprej učil ustno in djanstveno, potlej pisno in znanstveno, in vse, razun nekterih nemških sostavkov, na pr. v „Illyr. Bl.“,

v mili slovenščini, ktere se je pa do dobrega privadil bil še le v življe-nji, največ po Novicah.

„Vinske terte hvala“ — je prvi slovenski spis, ki ga je v prosti, nevezani, toda živi besedi priobčil v Novic. l. 1843 št. 3. V njem proti koncu pravi:

„V Kani je Jezus vince posvetil, in vino postane še dan donašni na altarju, o čudo! Bogu nar perjetniši dar; zatorej ga mora človek le po pameti in s hvaležnostjo vživati. Svojim unukam hočem naročiti, de te imajo, draga tertica! še saditi in vedno skerb zate imeti; pa tud tvojo pravičnost jim hočem oznaniti, de kdor od tvojiga sadu po pameti vživa, temu le ti dneve osladuješ; kdor pa ta svèt v nemar pusti, mu jih ogrenuješ. Tvojo čast, vinska terta! še dalej povikšovati, bom per-viga pevca med nami, pevca ljubezni naprosil, de, kar ni meni mogoče, tvojo hvalo, k večnimu spominu, v lepó vezane verstice zloži“.

Po tem spisu, vzlasti po poslednjih besedah se vname pa stari Valentin Stanič (r. 1774, u. 1847) tako, da zloži pesmico: „Hvala vinske terte“ ter jo pošlje 27. julija 1843 dr. J. Bleiweisu, kteri jo je sprejel v Koledarček svoj l. 1856 str. 24. 25. z opombo, da je tudi iz slovstveno-zgodovinskega obzira zato zanimiva, ker je poslednja njegova bila, rojena iz pravega spisa, ki je v natisu od nepozabljivega Vertovca prišel na beli dan.

Drugi spis se bere v št. 7—9 z naslovom: „Ilirske dežele nekadaj in sedaj“; dalje pripoveduje št. 10 od „Copernice“ t. j. pridne kmetice, kakoršne naj bi bile vse Slovenke, ktera je mimo sosed mnogo lepše žito si priplela, in št. 22—24, kak netek je „Mojster Skaza“ in koliko več stane mimo dobro izurjenega rokodelca ali umet-nika. — L. 1844 je št. 15. 16. pisal: „Od zarajanja in množenja novih sadnih plemen“, in št. 33 razlaga: „Kaj je bolji, počasi ali naglo obogateti?“ češ: „Nagla bogatija, kratka boga-tija! Kar lakomnik ali odertnik vkup spravi, njegovi slabo zrejeni otroci kmalo zapravijo. Nagla bogatija nima teka, in malokrat pride do vnukov, in ko je do teh prišla, se v njih rokah stopí. Dobro zrejenje otrok več zdá, kakor jim veliko premoženje perdobiti. Kar si boš sam, s svojo skerbjo z delam in trudam počasi in pošteno perdobil, nad tem bo blagoslov božji počival, to bo tebi in tvojim otrokam teknilo“. — L. 1845 je opisal v št. 27: „Hvaležnost visoko postavljenega sina — viteza A. Lavrina — do svojih kmetiških staršev“, in št. 44 v domači povesti: „Veličastno cerkvenovojaško obhajanje v Ipavski dolini“ pri Devici Marii v Logu — v spomin na srečni čas, v kterem so zedinjeni evropejski narodi spodkopali in na večno razdjali moč Napoljona, francoskega cesarja, kteri se je sam menil nepremagljivi-

vega, gledé na neko takratno dogodbo, o kateri je po prazničnem opravi-
vilu Vertovec slovensko govoril (str. 179).

L. 1844 št. 19 pa kaže vredništvo v lastnem oznanilu: „Prav veliko
prejemavcov naših „Novic“ prebiva v krajih, kjer vinska terta raste;
med tem jih je pa gotovo lepa množica, ki imajo z vinorejo opraviti.
De je pa vinoreja čez in čez v vsih svojih razdelkih večidel še le iz
debeliga, nam bo pač vsak umen vinogradnik rad verjel, kateri vé, de
njene opravila niso kaka kajbodi reč in de se na ponatorne postave
opérarajo, ktere so prav malo vinogradnikom znane.

Ravno zato mislimo tudi, de bomo prav veliko bravcam naših Novic
vstregli, če jim celi poduk od vinoreje v roke podamo, in sicer od ne-
kiga moža, čigar imé nam je že dovolj, misliti si, kaj prav verliga in
posebniga perčakovati od njega. Častitljivi gosp. Matija Vertovec,
tovarš c. k. kmetijske družbe, in fajmošter per sv. Vidu nad Ipavo, so
sklenili, svoje več ko tridesetletne skušnje od vinoreje v naših Novicah
oznaniti in razglasiti.

Z veseljem in hvaležnostjo bo vsak nogradnik njih skušnje in po-
duke prevzel, ki od moža izhajajo, kteriga ste umetnost in dolga skušnja
mojstra per vinoreji poterdile. Po njemu je vinoreja v Ipavi in ob
meji Goriške komisije veliko koristnih poprav pridobila. Le en glas gre
od njega, de se v njegovimu kletu, v celi Ipavi nar bolji kapljica najde.
Zató, ki kupci z vinam njegovo blago nar več obrajtajo in čislajo, je
veliko ljudi ménilo, de mora posebne skrivnosti imeti, de vé od vsih
druzih Ipavcov nar bolj z vinam v caker iti. — Tacih skrivnosti je pač
veliko, ktere bi se — same na sebi — marsikterimu majhine reči zdele,
vse skupaj pa to storé, kar umetnost vinoreje imenujemo. Vse svoje
dela in skrivnosti per vinoreji nam hočejo gosp. fajmošter oznaniti. Ko
so nam sami pred nekimi tedni veselo oznanilo podelili, de nam mislijo
poduk vinoreje za Novice poslati, so nam to z naslednimi besedami
oznanili: „Ni davno, kar sim 61. leto svoje starosti na-
stopil; kratik je čas, ki mi ga je živeti še, in preden se k
očakam na pot podam, hočem vse svoje skrivnosti — maj-
hine reči so namreč, na kterih je pa vender veliko ležijo-
čiga, — svojim dragim vinogradnikom razodeti, in želim,
de bi bile, kolikor je mogoče, povsod razglasene“.

Vinoreja bo od časa do časa v perlognih listih na svetlo dajana,
takó de se bodo potém, ko bo končana, vsi listi v edine bukvice skupej
zvezati dali. Po tem takim bodo prejemavci naših Novic koristne in
potrebne bukvice prejeli itd“. — To se je v istini tudi zgodilo, in l. 1845
v št. 49 je ponosno smelo reči vredništvo: „To leto smo svojim bravcam
zlatiga denarja vredne bukve — Vinorejo za Slovence — zastonj
v roke podali. Te bukve so velik zaklad za vsaciga kmetovavca

in ne le samó za vinorejca: one obsežejo na vse strani tolikanj koristnih podukov, de se zamorejo po vsi pravici »kmetijska šola« imenovati». — Prav iz tega vzroka je iskren pesnik slovenski iz Beča poslal v Novice 1846 št. 9 naslednji sonet:

Gospodu

Matiju Vertovcu,

modrimu učeniku vinoreje, gorečimu branitelju Slovensine.

Ko slavna terta Tvoje domačije,
Karkolj žarečih kapljic v sebi hrani,
Raztoči bližnim krajem — daljni strani,
De radost se v srcé človeško lije —

Takó deliš nam Svoje bogatije,
Beseda Tvoja „Vinorejo“ oznani,
Pa tud junaško čast slovensko brani,
In starih vrah verige nam razbije.

Zató, kopáč domačiga zaklada!
Naj hram Ti pólnijo tovóri vina,
Naj vah' Tvoj glas ko cvet in sad nograda:

De bode okopana korenina,
De nam Slovenje terta več ne strada,
Ter ptuja ne zaraša je rastljina.

Dopisi in novice.

Iz Kranjskega šolskega okraja, 3. avgusta. (Učiteljski shod. Konec.)
Zdaj so se pričele obravnave posamesnih vprašanj. Pervo poročilo a): »Kako naj si učitelj pridobi in ohrani ljubezen svojih učencev, in kako naj pazi, da ne postane iz učitelja, ki ima vedno idealnost imenitnega posla pred očmi, dninar«? rešiti je imel g. Lorenc Letnar. Priznati se more, da je mladi nadepolni gosp. poročevalec prizadjal si mnogo truda, seči predmetu svoje obravnave do jedra, in je tudi svojo nalogo v pravilni slovenščini tako lepo speljal, ter častno rešil, da se mu je ob sklepu govora izrekla občja pohvala, in tudi razodele se želje, naj se celi govor razglasi po »U. Tovarišu«. Ker, kakor je znano, brez stenografije ni moč priobčiti vsacega poročila od besede do besede, in bi bilo tu tudi preobširno, naj posnamem tu le posamesne definicije g. poročevalčevega govora, in sicer: 1. učitelj naj pri vsaki priliki kaže otrokom svojo posebno ljubezen; 2. naj se obnaša vselej in povsod dostojno, značajno in pošteno; 3. naj bo prizanesljiv in odpustljiv proti otrokom; 4. naj bo natančen pri spolnovanji vsih svojih dolžnost; in 5. naj bere, kolikor mu je nar več mogoče, pedagogične, odgojilne in znanstvene spise. Posamesne točke razjasnoval in vtemeljeval je z izgledi največjega pedagoga vsih časov, Izveličarja svetá namreč, kakor tudi z obilnimi citati naj bolj slovečih učenih strokovnjakov stare in nove dóbe, pa tudi z izgledi iz narave.